

Tehnoredactor: Mariana Radu

Copertă: Alexandra Comşa

Foto copertă: www.shutterstock.com

Titlul original: *QUADERN D'ARAM*

Copyright © Estate of Maria Àngels Anglada, 1997

By agreement with Pontas Literary & Film Agency

© Studiul introductiv: 2008, Mariàngela Vilallonga și Eusebi Ayensa

© 2014 Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate
editurii METEOR PUBLISHING

Contact:

Tel./Fax: 021.222.83.80

E-mail: editura@meteorpress.ro

Distribuie la:

Tel./Fax: 021.222.83.80

E-mail: carte@meteorpress.ro

www.meteorpress.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ANGLADA, MARIA ÀNGELS

Insemnările lui Aram / Maria Àngels Anglada ;
trad.: Oana-Dana Balaș. - București : Meteor Publishing, 2014
ISBN 978-606-8469-95-9

I. Balaș, Oana (trad.)

821.134.1-31=135.1

Traducerea cărții a fost sponsorizată de
Institutul Ramon Llull din Barcelona.

Cuprins

STUDIU INTRODUCTIV	5
I AGAMA STELLIO	27
II ARAM ȘI IORGOS	30
III ÎNSEMNĂRILE LUI ARAM. ATENA	33
IV ÎNSEMNĂRILE LUI ARAM. ÎN LARGUL MĂRII	45
V MARIK. MARSILIA	56
VI ÎNSEMNĂRILE LUI ARAM. ALEXIA	72
VII VAHÉ	85
EPILOG	104
NOTĂ	106
TABEL CRONOLOGIC	108

STUDIU INTRODUCTIV

*Cuvintele seceră iedera uitării
care-impressoară o limbă, un codru amenințat
sau ochii-ngroziți ai pruncilor mei din Bosnia.*

Maria Àngels Anglada, Arietta

1. VIAȚA ȘI OPERA

În celebrul – și presupusul – epitaf al poetului latin Vergiliu se menționează explicit locul de naștere al acestuia, Mantova; metonimic, locul morții, Brindisi, în Calabria; metaforic, locul de îngropăciune, Napoli, numit și Partenopea. Astfel a fost statonicită pentru posteritate geografia literară a unui autor, locurile care marchează momentele însemnate ale unei vieți.

Maria Àngels Anglada i d'Abadal s-a născut la 9 martie 1930, pe strada Riera din orașul Vic, și a murit la Figueres, Ampurdanul de Sus, la 23 aprilie 1999, de Sfântul Gheorghe. Se odihnește în micul cimitir din Vilamacolum, în apropiere de Closes, casa strămoșească a familiei. Iată, aşadar, că geografia literară a Mariei Àngels Anglada se situează între două șesuri: Vic și Ampurdan, pe care le-a înfrățit în poemele și în proza sa.

Anglada își petrece copilăria în orașul Vic, alături de părinți, avocatul Joan Anglada Vilardebó (1895-1979) și Maria d'Abadal Pedrals (1905-2003), împreună cu frații Pilar, Josep Maria (1934-1985) și Enriqueta, mai puțin cei trei ani de război, pe care familia i-a petrecut la San Sebastián. Tot din Vic era Jacint Verdaguer, o figură literară prezentă de la începuturi în viața și opera Mariei Àngels Anglada, încă din acel îndepărtat 1945, când autoarea noastră a obținut o mențiune pentru un text care glosa opera lui Verdaguer, la un concurs literar verdaguerian în cadrul actelor oficiale organizate cu prilejul comemorării centenarului Mossèn Cinto. Poetul care a izbăvit

limba catalană și ținuturile sale de baștină se află la temelia formării Mariei Àngels Anglada: Verdaguer, alegerea personală a autoarei; Vic, ținutul din care se trăgeau neamurile sale.

Au urmat anii de studii universitare. Anglada a studiat filologia clasică la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din Barcelona. Acolo, la universitate, face cunoștință cu un coleg de an care avea să-i devină soț, Jordi Geli Aguadé (1926-1986), din Vilamacolum, Ampurdan. Sunt, de asemenea, anii în care publică cele dintâi poeme, în revista *Ausona* din Vic, și anii primelor premii pentru poezie obținute la concursul din Cantonigròs, în anul 1947, cu poezia „Núria” / „Núria” și în anul 1948, cu poezia „Paraules” / „Cuvinte”. O poezie a sa, „Cançó de bressol” / „Cântec de leagăn” este pusă pe muzică de Rafael Subirachs și interpretată în premieră în cadrul unui concert la Societatea Corală din Vic. Poezia și muzica merg deja mâna-n mâna în anii de formare ai Mariei Àngels Anglada, deoarece fac parte din mediul familial al scriitoarei. În 1951 i se acordă premiul extraordinar pentru licență în filologie clasică. Clasicii latini și greci, pe care-i va cultiva și traduce de-a lungul vieții, precum și Ampurdanul, vor fi două chei de boltă în viața și opera scriitoarei noastre. Cei dintâi, clasicii, prin alegerea personală a autoarei; celălalt, Ampurdanul, deoarece era ținutul de obârșie al soțului său.

După terminarea facultății, Anglada a predat vreme de trei ani discipline filologice și, clandestin, catalană la școala Pare Coll din Vic, din 1951 până în 1954, anul în care s-a căsătorit și a întrerupt activitatea didactică, deoarece cuplul se stabilește la Barcelona și petrece verile la Vilamacolum. În anii 1955, 1957 și 1959 s-au născut cele trei fice ale lor, Núria, Rosa și Mariona. Anglada va relua activitatea didactică în 1964, la trei ani după ce se instalează la Figueres, și nu o va mai întrerupe până în 1976. Predă greacă, latină, limbă și literatură spaniolă, dar și catalană, neoficial, la Școala Piaristelor, la Institutul *Ramon Muntaner*, la *Òmnium Cultural*.

Anul revenirii la catedră este și anul întoarcerii la poezie. Împreună cu Núria Albó publică un volum de poeme, *Díptic / Diptic*, în anul 1972. Aceste poezii dintâi apar sub ocrotirea unor nași buni: un prolog de Marià Manent și ilustrații de Ricard Creus.

De asemenea, începe să scrie croniți literare pentru reviste precum *El Pont* sau *Canigó*. Urmează *9 País*, devenită mai târziu *Hora Nova*, *Reduccions*, *El 9 Nou*. Se ocupă de tema influenței mitului grecesc în poezia catalană și scrie un eseu pe care-l va publica mai târziu sub titlul *El mirall de Narcís / Oglinda lui Narcis*. Călătorește pentru prima dată în Grecia în anul 1973, împreună cu părinții și cu soțul: Atena, Sounion, Delfos, Olimpia, Epidaur sunt câteva dintre popasurile făcute în timpul călătoriei.

Participă la recitaluri de poezie, în cadrul *Assemblea de Catalunya* din Ampurdanul de Sus, oferă sprijin campaniei organizate de *Grupul pentru Protecția Smârcurilor din Ampurdan*, pentru care scrie un poem, „Els aiguamolls” / „Smârcurile”. Își ia un angajament față de țara, ținuturile, oamenii și limba sa. Un angajament la care nu va renunța niciodată.

În anul 1978 publică, împreună cu soțul său, Jordi Geli, *Memòries d'un pagès del segle XVIII / Memoriile unui țăran din secolul al XVIII-lea*. Din 1979, când este distinsă cu *Premiul Josep Pla* pentru romanul *Ies Closes / La Closes*, publică neîntrerupt. Un nou volum de poezii, *Kyparíssia / Kyparissia*, vede lumina tiparului în 1980. În 1981 apare volumul de proză scurtă *No em dic Laura / Nu mă cheamă Laura* care, în afară de povestirea ce dă titlul volumului, cuprinde nuvelele „També a tu, Cleanòrides” / „Și pe tine, Cleanòrides” și „Flors per a Isabel” / „Flori pentru Isabel”.

În anul următor publică *Viatge a Ítaca amb Josep Carner / Călătorie în Itaca alături de Josep Carner*. În 1983 vede lumina tiparului romanul *Viola d'amore* și antologia de poezie grecească, tradusă în catalană, *Les germanes de Safo / Suratele*

*lui Safo și, de asemenea, este interpretată în premieră cantata *El bruvel de l'estany / Mugetul de peste iaz*, în cadrul spectacolului pentru coruri de copii din Catalonia, organizat la Palatul Sporturilor din Barcelona. În 1985 publică un nou roman, *Sandàlies d'escuma / Sandale de spumă*, distins cu *Premiul Lletra d'Or* și *Premiul Criticii*. Împreună cu soțul se îngrijește de o nouă ediție a volumului lui Sebastià Casanovas i Canut, *Memòries d'un pagès empordanès del segle XVIII. El manuscrit de Palau-Saverdera / Memoriile unui țăran ampurdanez din secolul al XVIII-lea. Manuscrisul de la Palau-Saverdera*, cu ilustrații ale pictorului ampurdanez Lluís Roura, care avea să apară în 1986.*

Durerea pricinuită de moartea fratelui, la sfârșitul anului 1985, se adâncește odată cu moartea soțului, la începutul lui 1986. Află alinare în sânul familiei, în literatura pe care nu încetează să o cultive, în clasicii greci și latini, pe care-i traduce în continuare. În același an, publică prima povestire pentru copii: *El bosc de vidre: un conte d'en Bernat / Codrul de cleștar. O poveste cu Bernat*. Poeții prieteni o însوțesc în eseul *El mirall de Narcís. El mite grec en els poetes catalans / Oglinda lui Narcis. Mitul grec la poetii catalani*, prin Italia iubită, cu *Paisatge amb poetes / Peisaj cu poeti*, un eseu despre poezia italiană, ambele publicate în 1988, și în romanul *Artemisia / Artemisia* (1989). În anul 1990 apare un nou volum de poezii, *Columnes d'hores / Coloane de ceasuri* (1965 – 1990), care cuprinde toată poezia de până atunci și câteva poeme noi, grupate sub titlul „*Carmina cum fragmentis*”. Două opere văd lumina tiparului în 1991, *La daurada parmèlia i altres contes / Parmelia aurită și alte povestiri și romanul L'agent del rei / Omul regelui*, inspirat din viața lui Andreu Febrer, scriitor de secol XIV și traducător în catalană al *Divinei Comedii* a lui Dante. În același an, este numită membră a Secției Filologice din cadrul Institutului de Studii Catalane, iar în luna decembrie termină de scris o altă cantată pentru copii, *Les veus misteriooses / Glasurile misterioase*, pusă pe muzică de Josep Baucells. În 1992

se publică povestirea pentru copii *La grua Estontola / Macaraua Estontola*. Se lasă din nou însoțită de poetii prieteni, acum prin intermediul Greciei admirate, în *Paradís amb poetes / Paradis cu poeti* (1993), un eseu despre poezia grecească. Si publică o traducere a *Epigramelor* lui Meleagru din Gadara.

Romanul *El violí d'Auschwitz / Vioara de la Auschwitz*¹, din 1994, reprezintă o piatră de hotar în opera angladiană. Îi aduce *Premiul Prudenci Bertrana* și, în același an, *Creu de Sant Jordi* din partea Generalitat de Catalonia. În 1996 avea să i se publice un nou volum de poezii, *Arietta*, urmat de alte două volume, *Relats de mitologia. Els déus / Povestiri mitologice. Zeii și Relats de mitologia. Els herois / Povestiri mitologice. Eroii*, în afară de cantata *El bruvel de Castelló / Mugetul din Castelló* și o nouă povestire pentru copii, *L'hipopòtam blau / Hipopotamul albastru*. Este numită cetățean de onoare al orașului Figueres și i se aduce un omagiu. În 1997 publică ultimul roman, *Quadern d'Aram / Însemnările lui Aram*, despre genocidul armean, și *Retalls de la vida a Grècia i a Roma / Frânturi din viața în Grecia și la Roma*, o culegere de texte alese din autori latini și greci, cinci din fiecare, traduse în catalană și prefațate de către scriitoarea noastră.

În anul 1998 apare versiunea în limba catalană a volumului *Tria la vida / Alege viața*, autobiografia violonistului de la Auschwitz, Jacques Stroumsa, cu un prolog de Maria Àngels Anglada, emoționată că l-a găsit pe adevăratul violonist pe care ea îl readusese la viață în romanul *Vioara de la Auschwitz*. Scrie „*Esbossos de Figueres*” / „*Schițe din Figueres*”, o lucrare despre orașul ei de adoptie, care se va publica postum în volumul *Figueres. Ciutat de les idees / Figueres. Oraș al ideilor*. Proiectul *Nit de 1911 / 1911, la cumpăna dintre ani*, o culegere de povestiri, este distins cu *Premiul Octavi Pellissa*. Va lucra la el

¹ Maria Àngels Anglada, *Vioara de la Auschwitz*, București, Meteor Press, 2010 (trad. Oana-Dana Balaș). (n. tr.)

până în ziua morții; va fi publicat postum la sfârșitul lui 1999. Mai vede publicate, la sfârșitul lui 1998, povestirea pentru copii *Nadal / Crăciun* și un minunat opuscul în ediție bibliofilă, *El mite d'Europa / Mitul Europei*. O boală îi curmă zilele de Sfântul Gheorghe, în locuința sa din Figueres. Se odihnește alături de soțul său, în mausoleul familiei din micul cimitir din Vilamacolum. Tot postum, la sfârșitul lui 2000, apar volumul *L'àngel / Îngerul*, alcătuit din patru povestiri pe care autoarea le terminase și intenționa să le publice, și traducerea operei poetului armean Daniel Varujan, *Terra porpra i altres poemes / Pământ roșu și alte poeme*, la care lucrase în colaborare cu Maria Ohanesian.

2. O POETĂ CARE SCRIE ROMANE

Maria Àngels Anglada s-a definit pe sine însăși drept „o poetă care scrie romane”. O poetă care spune lucruri ce „nu pot fi spuse, aşa cum le spune ea, fără mijlocirea unui zeu”, a scris dascălul ei de latină Joan Bastardas, în epilogul la *Arietta*, ultimul volum de poezii al scriitoarei. La vederea întregului operei sale am putea conchide că Maria Àngels Anglada a cultivat diferite genuri literare: poezie, narațiune, critică literară, eseul literar, la care se adaugă contribuțiile în publicații periodice și traducerile din latină, greacă, italiană și armeană. Însă poezia este mereu prezentă, precum este și omagiu adus poetilor, vechi sau moderni; se află în toate și în fiecare dintre operele sale, indiferent de genul în care se înscriu. Deoarece literatura s-a scris întotdeauna pornind de la literatură. Vechii romani dezvăluiau în operele lor amprenta autorilor greci, la fel cum autorii din Renaștere au scris în umbra celor din Antichitate. Un scriitor trebuie să fie asemenea albinei, spuneau, nu asemenea furnicii. Furnica îndeasă un grăunte după altul în mușuroi, fără ca din aceasta să rezulte ceva deosebit. Albina, în schimb, culege nectarul feluritelor florii, se întoarce la stup și elaborează două produse noi: mierea și ceara. În miere se

regăsește gustul florii din care provine. În același fel, în operele literare trebuie să poată fi recunoscut, în chip de omagiu, autorul admirat care a slujit drept model. În opera Mariei Àngels Anglada putem regăsi admirația și îndatorarea pe care autoarea le simțea față de anumiți scriitori care au ajutat-o să înainteze în alcătuirea creațiilor sale.

Maria Àngels Anglada a clădit o operă literară solidă, care se sprijină pe trei piloni fundamentali: limba, amintirea, legământul. De la începuturi, a înaintat fără grabă și fără răgaz pe calea literaturii bine scrise. Alegerea limbii catalane o înscrie în tradiția moștenită din copilărie, din anii petrecuți la Vic, în ținutul lui Verdaguer, poet pe care îl admiră. Tradiția se leagă de amintirile care trebuie păstrate, o convingere izvorâtă din formarea sa clasicistă. Amintirea o poartă spre un legământ față de viață, față de meleaguri: nimic din ce este omenesc nu-i este străin. Cuvântul i-a slujit Mariei Àngels Anglada pentru a-i apăra pe aceia aflați la mare nevoie, pentru a apăra pământul. Clasicii greci și latini i-au slujit pentru a dialoga cu trecutul, pentru a lumina prezentul, pentru a păstra amintirea pietrelor, dar mai ales a oamenilor, și pentru a afla măsura potrivită în alegerea cuvintelor. Nimic nu este de prisos în literatura Mariei Àngels Anglada. Printre cuvinte și pietre, însă, zvâcnește viața. Între natură și literatură, viața. Între clasici și prezent, viața. În literatura Mariei Àngels Anglada se regăsesc devotamentul față de țară și față de istoria acesteia, dragostea față de lumea greacă, devotîunea față de muzică, însă pe deasupra întregii opere planează un strigăt de revoltă împotriva nedreptăților.

În volumul întâi al *Obres completes. Narrativa / Opere complete*. Proză, apărut în 2001, scrierile în proză ale Mariei Àngels Anglada sunt prezentate în ordinea aleasă de autoare însăși, cu scurt timp înainte de moarte. Astfel, nu sunt înșirate cronologic, ci sunt grupate în trei cicluri tematice, la care se adaugă un ciclu alcătuit din ansamblul de povestiri. Ciclul „Trio de Mitilene” / „Trioul din Mytilene” cuprinde romanele *Viola d'amore*, *Artemisia / Artemisia* și *Vioara de la Auschwitz*.